TÜRKİYE DİYANET VAKFI

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ

EK 1

ABAZALAR – KAFTAN

İstanbul 2016

Sahibi
Türkiye Diyanet Vakfı

Yönetim

İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

İcadiye Bağlarbaşı caddesi 40 Üsküdar 34662 İstanbul
Tel : (0 216) 474 08 50 Faks : (0 216) 474 08 74 Elektronik posta : isam@isam.org.tr

Basım, Dağıtım ve Pazarlama

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi, 1256. sokak 11, Yenimahalle 06370 Ankara
Tel : (0 312) 354 91 31 Faks : (0 312) 354 91 32 Elektronik posta : tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

© Bütün yayın hakları
Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Yazı ve fotoğraflar
kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

ISBN 978-975-389-877-5 (Takım)
978-975-389-878-2 (Ek 1. cilt)

li-ümmiyyeti'l-efʿâl, Kitâb fi'ṭ-ṭıb, el-Mümtiʿ şerḥu'l-Muḳniʿ fî ʿilmi'l-felek. Müridi Ebû Ali el-Yûsî *el-Ḳaṣîdetü'd-dâliyye* adlı şiirinde İbn Nâsır'ı methetmiş ve ardından bunu *Neylü'l-emânî fî şerḥi't-tehânî* adıyla şerhetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayyâşî, *İtḥâfü'l-aḥillâʾ bi-icâzâti'l-meşâyiḫi'l-ecillâʾ* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Beyrut 1999, s. 43; Ebû Abdullah Muhammed Mekkî b. Mûsâ en-Nâsırî, *ed-Dürrü'l-muraṣṣaʿa fî aḫbâri aʿyâni derʿa,* Rabat, el-Hizânetü'l-âmme, nr. 265K; a.mlf., *Fetḥu'l-Meliki'n-Nâṣır fî icâzâti merviyyâti Benî Nâṣır,* Rabat, el-Hizânetü'l-âmme, nr. 3443; Muhammed b. Tayyib el-Kādirî, *İltiḳāṭü'd-dürer* (nşr. Hâşim el-Alevî el-Kāsımî), Beyrut 1981, I, 196; Harîrîzâde, *Tibyân,* III, vr. 179ª-180ª; Muhammed Zâfir, *el-Envârü'l-ḳudsiyye fî tenzîhi ṭurukı'l-ḳavmi'l-ʿaliyye,* İstanbul 1302, s. 146, 159-160; Hocazâde Ahmed Hilmi, *Hadîkatü'l-evliyâ'dan Pîr-i Tarîkat Ebü'l-Hasan Ali eş-Şâzelî ve Sâdeddin Cebâvî,* İstanbul 1318, s. 31-35; M. Ahmed Dernîka, *eṭ-Ṭarîḳatü'ş-Şâẕeliyye ve aʿlâmühâ,* Beyrut 1410/1990, s. 97, 99; Âmir en-Neccâr, *eṭ-Ṭuruḳu'ṣ-ṣûfiyye fî Mıṣr,* Kahire 1992, s. 146-147; Ahmed b. Muhammed b. İyâd eş-Şâfiî, *el-Mefâḫirü'l-ʿaliyye fi'l-me'âṣiri'ş-Şâẕeliyye,* Kahire 1413/1993, s. 149-150; İsmail Yiğit, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Endülüs (Gırnata) Benî Ahmer Devleti ve Kuzey Afrika İslâm Devletleri,* İstanbul 1995, s. 420-421, 493; Muhyiddin et-Tu'mî, *Ṭabaḳātü'ş-Şâẕeliyyeti'l-kübrâ,* Beyrut 1416/ 1996, s. 147, 201; Mustafa Salim Güven, *Ebu'l-Hasan Şâzilî ve Şâziliyye* (doktora tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; E. Lévi-Provençal, "Selâvî", *İA,* X, 351; Muhammed Îsâ Sâlihiyye, "ed-Derʿî Ebû ʿAbdullāh Muḥammed b. Muḥammed", *Mv.AÜ,* IX, 165-172; Tuncay Başoğlu, "Yûsî", *DİA,* XLIII, 615, 616.

MUSTAFA SALİM GÜVEN

İBN SA'DÎ

(bk. SA'DÎ, Abdurrahman b. Nâsır).

İBN SENED el-BASRÎ

(ابن سند البصري)

Ebü'n-Nûr Bedrüddîn Osmân b. Sened b. Muhammed b. Ahmed b. Râşid el-Vâilî en-Necdî el-Basrî (ö. 1242/1827)

Âlim, edip, şair ve tarihçi.

1180 (1766) yılında Küveyt'in Feylekâ adasındaki Deşt köyünde doğdu. Ailesi aslen Necidli olup Benî Vâil kabilesinin Anze koluna mensuptur. İsim zinciri kendi eserlerinde ve biyografi kaynaklarının çoğunda Osman b. Sened şeklinde kaydedilir. Abdullah Âlü Bessâm bunu Osman b. Muhammed b. Ahmed b. Râşid b. Sened olarak verirken (*ʿUlemâʾü Necd,* V, 143) Adnan b. Sâlim b. Muhammed er-Rûmî aynı aileden çağdaş bazı âlimlerin kayıtlarına dayanarak başlıkta yer alan şekilde zikretmektedir (*ʿUlemâʾü'l-Küveyt,* s. 20, 525). Osman b. Sened ilk öğreniminin ardından ailesiyle birlikte Ahsâ şehrine göç etti. Ahsâ'da Abdullah b. Muhammed el-Beytûşî ve Mübârek b. Ali b. Hamed'den ders aldı. 1204'te (1789) Basra'ya giderek Câmiu'l-Kevvâz'da, Mahmûdiyye ve Halîliyye medreselerinde dil, din ve fen ilimlerini tahsil etti. Buradaki hocaları arasında Muhammed b. Ali b. Sellûm, Muhammed b. Abdullah b. Fîrûz et-Temîmî, İbrâhim b. Nâsır b. Cedîd ve Abdullah b. Şârih sayılır. 1214 (1799) yılından itibaren Bağdat'a gidip gelmeye başlayan İbn Sened orada Mercâniyye ve Süleymâniyye medreselerine devam etti. Basra'daki hocası Ali b. Muhammed Saîd es-Süveydî'den başka Mûsâ b. Sümeyke el-Bağdâdî, Muhammed Es'ad el-Hayderî, Hille müftüsü Muhammed Emîn, Bağdat kadısı Ahmed el-Hayâtî gibi âlimlerden faydalandı. Şeyh Hâlid el-Bağdâdî'nin müridi oldu. Gittiği Halep, Dımaşk, Mekke ve Medine'deki âlimlerden de istifade etti. Daha sonra Basra'da Câmiu'l-Kevvâz'da, Mugāmisiyye, Mahmûdiyye, Halîliyye ve Rahmâniyye medreselerinde müderrislik yaptı. Ahmed b. Nûr el-Ensârî, Emîn el-Hulvânî, Abdüllatîf b. Sellûm, Abdürrezzâk b. Sellûm, Abdülvâhid Âlü Bâş A'yân el-Abbâsî, Osman b. Mezîd el-Mezîd onun öğrencilerinden bazılarıdır. 1232'de (1817) Bağdat valisi olan Kölemen Dâvud Paşa'nın daveti üzerine Bağdat'a yerleşti. 19 Şevval 1242 (16 Mayıs 1827) tarihinde burada vefat etti ve Ma'rûf-i Kerhî'nin türbesi civarına defnedildi. Bazı kaynaklarda vefat tarihi 1240 (1824), 1246, 1247, 1248, 1250 (1834) olarak da gösterilmektedir. İbn Sened'in kendisi gibi âlim olan Abdullah ve Abdülvehhâb adlı iki oğlu 1247'de (1831) Zübeyr'de vebadan ölmüştür.

Kaynaklarda İbn Sened'in özellikle dil ve edebiyat, hadis, fıkıh ve tarih alanlarında uzman, aynı zamanda iyi bir şair olduğu belirtilir. Mensur eserlerini "makāme"

İbn Sened el-Basrî'nin *Eşfe'l-mevârid min selsâli aḥvâli'l-İmâm Ḫâlid* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2516/1)

şeklinde kaleme aldığından kendisine zamanın Harîrî'si lakabı verilmiştir. İtikadda Eş'arî olup kendi döneminde ortaya çıkan Vehhâbî hareketine karşı çeşitli eleştiriler yöneltmiş (Emîn el-Hulvânî, s. 80 vd.), bu yüzden Vehhâbî çevrelerince bazı eserleri sakıncalı bulunmuştur. Amelde Mâlikîliği benimsemekle birlikte bir kısım hocalarının Hanbelî olması ve Ahmed b. Hanbel'e methiye yazmasından dolayı bazı Hanbelî tabakat kitaplarında biyografisine yer verilmiştir (M. Cemîl eş-Şattî, s. 180-182).

Eserleri. İbn Sened değişik alanlarda çoğu manzum kırktan fazla eser kaleme almış, makāme tarzındaki mensur eserleri de secili olup şiirlerle süslenmiştir. **1.** *Meṭâliʿu's-suʿûd bi-ṭîbi aḫbâri'l-vâlî Dâvûd.* Bağdat Valisi Kölemen Dâvud Paşa'nın biyografisiyle ilgili eserde paşanın doğum tarihi olan 1188 (1774) yılından müellifin vefat ettiği 1242 (1827) yılına kadar Bağdat ve çevresinde meydana gelen olaylar kronolojik sırayla ele alınır ve bu arada pek çok kişinin biyografisine de yer verilir (nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf – Süheyle Abdülmecîd el-Kaysî, Musul 1411/1991; nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf, Beyrut 1431/2010). Emîn el-Hulvânî eseri ihtisar etmiştir (*Muḫtaṣaru Târîḫi'ş-Şeyḫ ʿOṯmân b. Sened el-Başrî,* Bombay 1304/1887; *Ḫamse ve ḫamsûne ʿâmen min târîḫi'l-ʿIrâḳ 1188 ilâ 1242 h.,* nşr. Muhibbüddin el-Hatîb, Kahire 1371). **2.** *Sebâʾikü'l-ʿasced fî aḫbâri Aḥmed necli Rızḳ el-Esʿad.* Katar'da Zübâre'nin hayır sever tüccarlarından Ahmed b. Rızk'ın ve çevresindeki kırk iki zatın biyografisini içerir (Bombay 1306/1888, 1315/1897; nşr. Hasan b. Muhammed b. Ali Âlü Sânî, Devha 2007). **3.** *Eṣfe'l-mevârid min selsâli aḥvâli'l-İmâm Ḥâlid.* Hâlid el-Bağdâdî'nin yanı sıra çağdaşlarından otuz civarında kişinin biyografisini ihtiva eder (Kahire 1313, kenarında Muhammed b. Süleyman el-Hanefî el-Bağdâdî'nin *el-Ḥadîḳatü'n-nediyye fî âdâbi'ṭ-Ṭarîḳati'n-Naḳşibendiyye ve'l-behceti'l-Ḥâlidiyye* adlı eseriyle birlikte). Ebû Bekir el-Ahsâî eseri *en-Neşrü'l-verdî bi-aḫbâri Mevlânâ eş-Şeyḫ Ḥâlid en-Naḳşbendî el-Kürdî* adıyla ihtisar etmiştir. **4.** *Dîvânü'ṣ-ṣârimi'l-ḳırḍâb fî naḥri men sebbe ekârime'ṣ-ṣıḥâb.* Abbâsîler dönemi Şiî şairlerinden Di'bil el-Huzâî'nin önde gelen bazı sahâbîleri hicvettiği şiirlerine reddiye olarak yazılan eser 2000'den fazla beyitten oluşur (bk. bibl.). **5.** *Ḳaṣîde fî ibṭâli'r-râbıṭa.* Şeyhlerle râbıta kurmanın meşrû olmadığına dair kırk bir beyitlik bir kasidedir (nşr. Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, "eẕ-Ẕikru ve râbıṭatü'n-Naḳşbendiyye", *el-Menâr* [XII/5, Haziran 1285/1909], s. 350-351). İbn Sened'in daha sonra bu görüşünden vazgeçtiği de nakledilmiştir (Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, I, 145). **6.** *Evḍaḥu'l-mesâlik fî fıḳhi'l-İmâm Mâlik.* Ali b. Hızır b. Ahmed el-Amrûsî'nin Halîl b. İshak el-Cündî'ye ait *el-Muḫtaṣar* için yazdığı *İḫtiṣârü'l-Muḫtaṣar*'ını ziyâde ve izahlarla nazmettiği 2000 beyitlik eseridir (Bombay 1310). **7.** *Manẓûme fi'l-ḳavâʿidi'l-fıḳhiyye.* Küllî fıkıh kaidelerinin anlatıldığı kırk üç beyitten ibarettir (nşr. Fehmî Ahmed Abdurrahmân el-Kazzâz, *Mecelletü Külliyyeti'l-İmâmi'l-Aʿẓam,* sy. 13 [Bağdat 2011], s. 439-468). **8.** *Hidâyetü'l-ḥayrân fî keşfi ʿAvâmili'l-Cürcânî.* Abdülkāhir el-Cürcânî'nin *el-ʿAvâmilü'l-miʾe*'sinin 159 beyitten oluşan manzum şeklidir (nşr. Abdullah Muhammed Âdem Ebû Nazîfe, *Mecelletü Câmiʿati'l-İmâm Muḥammed b. Suʿûd el-İslâmiyye,* sy. 17 [Riyad 1417/1996], s. 225-289). İbn Sened'in bu nazım üzerine bir şerh yazdığı belirtilmektedir.

İbn Sened'in yazma halinde olan veya kaynaklarda zikredilen diğer bazı eserleri de şunlardır: *Manẓûme fî medḥi İmâmi Ehli's-sünne Seyyidinâ el-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel, el-Ġurer fî vücûhi'l-ḳarneyn eş-şâniye ʿaşer ve'ş-şâlise ʿaşer, Hâdi's-saʿîd fî Cevhereti't-tevḥîd* (İbrâhim el-Lekānî'nin akaide dair *Cevheretü't-tevḥîd* adlı 144 beyitlik manzumesinin tazmînî), *Behcetü'l-başar* ve şerhi *el-Ġurer fî cebheti Behceti'l-başar* (hadis usulü), *Behcetü'n-naẓar fî naẓmi Nuḫbeti'l-fiker fî muṣṭalaḥi ehli'l-eser* ve şerhi, *eş-Şezerâtü'l-fâḫire fî naẓmi'l-Varaḳāti'n-nâḍıre* (İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin fıkıh usulüne dair *el-Varaḳāt* adlı eserinin manzum şekli) ve şerhi, *ed-Dürretü'ş-şemîne ve'l-vâḍıḥatü'l-mübîne fî meẕhebi ʿâlimi'l-Medîne* (Abdülbârî el-Aşmâvî'nin *el-Muḳaddimetü'l-ʿAşmâviyye fî fıḳhi's-sâdeti'l-Mâlikiyye*'sinin manzum şekli), *el-Fâʾiż fî ʿilmi'l-ferâʾiż, Naẓmü'ş-Şâfiye fî ʿilmi't-taṣrîf Li'bni'l-Ḥâcib, Naẓmu Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb li'bn Hişâm* (5000 küsur beyit), *Naẓmü Ḳavâʿidi'l-iʿrâb li'bn Hişâm, Naẓmü'l-Ezheriyye fi'n-naḥv li-Ḥâlid el-Ezherî, Taʿlîḳāt ʿalâ Şerḥi'l-Kâfiye li'r-Raḍî el-Esterâbâdî, Naẓmü'l-istiʿâre, Cîdü'l-ʿarûż* ve şerhi *el-Cevherü'l-ferîd ʿale'l-Cîd, es-Selsâlü'ṣ-ṣâfî fî ʿilmi'l-ḳavâfî, Naẓmü'l-Kâfî fi'l-ʿarûż ve'l-ḳavâfî* ve şerhi, *Naẓmu Ḫulâṣati'l-ḥisâb li-Bahâʾiddîn el-ʿÂmilî* ve şerhi, *Naẓmü'n-Nuḫbe fi'l-ḥisâb* ve şerhi (eserlerinin bir listesi için ayrıca bk. Abdullah b. Abdurrahman el-Bessâm, V, 147-151). Bazı kaynaklarda (Serkis, II, 1306; Ziriklî, IV, 206) İbn Sened'e nisbet edilen *Tefhîmü'l-mütefehhim şerḥu Taʿlîmi'l-müteʿallim* Şumnulu İsmâil Niyâzî'ye, *Risâle fî âdâbi'l-baḥṯi ve'l-münâẓara* (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 3880, vr. 67[b]) Seyyid Şerîf el-Cürcânî'ye aittir. Bu yanlışlığın, risâlenin kenarındaki "li's-Seyyidi's-Sened" ibaresinin "li-İbni's-Sened" şeklinde okunmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Hâlid Sâlim Muhammed, *eş-Şeyḫ ʿOṯmân b. Sened el-ʿallâmetü'lleẕî vülide fî Cezîreti Feylekâ* adıyla bir çalışma yapmıştır (Küveyt 1431/2010).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sened el-Basrî, *Meṭâliʿu's-suʿûd bi-ṭîbi aḫbâri'l-vâlî Dâvûd: Târîḫu'l-ʿIrâḳ ve Necd* (nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf), Beyrut 1431/2010, neşredenin girişi, s. 5-60; a.mlf., *Sebâʾikü'l-ʿasced fî aḫbâri Aḥmed necli Rızḳ el-Esʿad* (nşr. Hasan b. Muhammed b. Ali Âlü Sânî), Devha 2007, neşredenin girişi, s. 10-50; a.mlf., *Dîvânü'ṣ-ṣârimi'l-ḳırḍâb fî naḥri men sebbe ekârime'ṣ-ṣıḥâb* (nşr. Abdülhamîd Hindâvî), Beyrut 1428/2007, neşredenin girişi, s. 17-59; Ahmed b. Muhammed eş-Şirvânî, *Ḥadîḳatü'l-efrâḥ li-izâḥati'l-etrâḥ,* Kahire 1320, s. 155-156; Emîn el-Hulvânî, *Ḫamse ve ḫamsûne ʿâmen min târîḫi'l-ʿIrâḳ: 1188 ilâ 1242 h.* (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb), Kahire 1371, s. 80 vd.; Serkîs, *Muʿcem,* II, 1306; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *el-Miskü'l-ezfer* (nşr. Abdullah el-Cübûrî), Bağdad 1348/1930, I, 141-146; *Hediyyetü'l-ʿârifîn,* I, 661; Abdullah Ziyâeddin b. Abdülvâhid Âlü Bâş A'yân el-Abbâsî, *Aʿyânü'l-Baṣra* (nşr. Celâl el-Hanefî), Bağdad 1961, s. 15-17; Abbas el-Azzâvî, *Târîḫu'l-edebi'l-ʿArabî fi'l-ʿIrâḳ,* Bağdad 1382/1962, II, 135-136; Ahmed Tarabîn, *et-Târîḫ ve'l-mü'erriḫûne'l-ʿArab fi'l-ʿaṣri'l-ḥadîṯ,* Dımaşk 1970, s. 127-129; Muhammed b. Osman b. Sâlih, *Ravżatü'n-nâẓırîn ʿan meʾâṯiri ʿulemâʾi Necd ve ḥavâdiṯi's-sinîn,* Kahire 1400/1980, II, 73-76; Ziriklî, *el-Aʿlâm* (Fethullah), IV, 206; M. Cemîl eş-Şattî, *Muḫtaṣaru Ṭabaḳāti'l-Ḥanâbile* (nşr. Fevvâz Ahmed ez-Zemerlî), Beyrut 1406/1986, s. 180-182; Baytâr, *Ḥilyetü'l-beşer* (nşr. M. Behcet el-Baytâr), Beyrut 1413/1993, I, 407-412; Abdullah b. Abdurrahman Âlü Bessâm, *ʿUlemâ'ü Necd ḫilâle şemâniyete ḳurûn,* Riyad 1419/1998, V, 143-155; Adnân b. Sâlim b. Muhammed er-Rûmî, *ʿUlemâ'ü'l-Küveyt ve aʿlâmühâ ḫilâle şelâşeti ḳurûn,* Küveyt 1420/1999, s. 20-38, 525; Abdüssettâr b. Abdülvehhâb ed-Dihlevî, *Feyżü'l-meliki'l-vehhâbi'l-müteʿâlî bi-enbâʾi'l-ḳarni'ş-şâliş ʿaşer ve't-tevâlî* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1429/2008, I, 814-816; İbrahim Şaban, *XIX. Yüzyıl Osmanlı Irak'ında Edebi ve Kültürel Çevre* (doktora tezi, 2011), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 102-103, 237-238; Kâzım ed-Düceylî, "eş-Şeyḫ ʿOṯmân b. Sened el-Başrî", *Luġatü'l-ʿArab,* III/4, Bağdad 1913, s. 180-186; M. Cevâdpûr Murâdî, "İbn Sened", *DMBİ,* III, 718-719; Halîl Ali Murâd, "el-Başrî, İbn Sened Bedrüddîn ʿOṯmân b. Sened", *Mv.AÜ,* III, 531-533.

MUSA ALAK